

УДК 316.62:324-057.87

С. Д. К. Пуертас

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ

Автор охарактеризував основні соціокультурні концепції і теорії цінностей, які вплинули на формування сучасного наукового уявлення про цінність як частину соціально – політичного виміру життя людини. Опис проводять у хронологічному порядку формування соціокультурного уявлення про цінності, які узагальнюються в концепції «універсальних людських цінностей» Ш. Шварца. Наведено приклади досліджень цінностей на основі вищезазначених теоретичних концепцій. У висновках викладено розуміння цінностей у соціокультурному підході.

Ключові слова: соціокультурний підхід, цінності, культура.

Постанова проблеми. Все більше уваги в наукових колах надається питанню культуральної детермінації багатьох економічних, політичних і соціальних процесів [Тотарко, 2009, с. 3]. На думку багатьох авторитетних учених, серцевину культури складають цінності, бо у них відображені колективні уявлення про те, що бажано в цій культурі [Шварц, 2000, с. 446]. За допомогою концепту цінностей науковці намагаються зрозуміти процеси різних гатунків, особистісних або суспільних. Але як і будь-яке інше багатозначне міждисциплінарне наукове поняття, цінності по-різному інтерпретуються в здобутках різних напрямків психології. Тому систематизація теоретичних надбань до розуміння цінностей є безпосереднім завданням соціо-гуманітарних дисциплін, у тому числі психології, що формує актуальність даного теоретичного аналізу.

У даній статті ми ставимо перед собою мету розглянути та проаналізувати уявлення основних представників соціокультурної теорії цінностей та концепцій, які головним чином вплинули на формування сучасного наукового уявлення про цінності як частини соціально-політичного виміру життя людини.

Соціокультурна парадигма дослідження цінностей зародилася та розвивалася переважно на теренах західної наукової думки. З різних об'єктивних причин вітчизняні науковці тривалий час були ізольовані від міжнародного наукового дискурсу. Тому ми сфокусуємося переважно на надбаннях закордонних авторів. Треба зазначити, що соціокультурний підхід

вбирає в себе напрацювання культурології, соціології, філософії, економіки та психології. Тому радше слід говорити не про чисто психологічних соціокультурний підхід до вивчення цінностей, а про міждисциплінарний підхід до вивчення даного феномену.

Існує низка популярних моделей та теорій, які досліджують співвідношення об'єктивних суспільних та соціально-політичних показників з такими проявами культури, як цінності. Серед них найбільш відомими вимірюваннями можна впевнено вважати праці Г. Хофстеде, Ш. Шварца, Р. Інглхарта та їх послідовників. Але не можна сказати, що зв'язок цінностей з соціально-політичним виміром життя людини не вивчався раніше. Навпаки, ми знаходимо низку напрацювань, які склали основу та вплинули на формування сучасного соціокультурного бачення цього питання.

Розвиток соціокультурного підходу тісно пов'язаний з працями Г. Олпорта. Так, у 1931 р. Г. Олпорт опублікував результати своєї роботи «Вивчення цінностей». У контексті теорії рис Г. Олпорт намагався розділити цінності особистості на елементи, які можна дослідити емпіричним шляхом [Олпорт, 2002, с. 3]. Методика «Вивчення цінностей» Г. Олпорта базувалася на відомій типології психолога Е. Шпрангера, завдяки якій автор зміг говорити про наявність концептуальних відмінностей в системах цінностей індивідуумів. Згідно з доробком Е. Шпрангера існує шість основних спрямувань особистості, представлені як ціннісні орієнтації: теоретична, економічна, естетична, соціальна, політична та релігійна, які він описав у книзі «Типи людей» [Лебедева, 2009, с. 11]. На думку Е. Шпрангера, ці цінності характерні для всіх людей у різних співвідношеннях і комбінаціях. Г. Олпорт вважав, що цінності слід сприймати як риси, тільки більш глибокого рівня. Вагомим внеском Г. Олпорта у розбудову теорії можна вважати положення про те, що цінності являють собою важливу складову особистості [Лебедева, 2009, с. 11]. Г. Олпорт підкреслював, що суспільні, моральні, етичні цінності виступають скоріше як засоби, умов досягнення внутрішніх цінностей, що є цілями особистості та підкреслював, що центральним змістом цінностей є особистісний смисл [Олпорт, 2002].

Широко розглядалася проблема цінностей у працях В. Франкла, що розумів під цінностями особистості так звані універсалії смислу, які властиві більшості членів суспільства [Маєвська, Пуертас, 2010, с. 79]. До речі, уявлення про цінності як універсальну систему орієнтирів для усіх членів

суспільства співпадає за багатьма позиціями з уявленнями сучасних дослідників, які представляють соціокультурні теорії цінностей.

Подальший розвиток соціокультурного напрямку пов'язаний з іменем іншого американського дослідника С. Моріса (1956) згідно з яким у цінностях відображаються оперативні значення прямої індивідуальної поведінки та прагнення людини (диспозиційне значення) [Bilsky, Koch, 2000]. З точки зору автора, концепт «цінності» уособлює загальнокультурні норми та моделі бажаної поведінки (нормативне значення). У свою чергу об'єкти стають цінними завдяки присвоєнню значущості предметів та явищ культури, незважаючи на індивідуальні переконання та нормативи (економічне значення). Для того щоб оцінити цінності особистості, С. Моріс розробив спеціальний інструмент під назвою «Способи життя». Методика «Способи життя» представляє собою перелік основних принципів світовідчуття, які закладені в головних релігіях і морально-етичних системах світу. Почавши з концепції трьох основних складових людської особистості – діонісійської, прометейської, буддійської, автор розробив сім профілів цінностей [Bilsky, Koch, 2000]. Згодом емпіричні дослідження показали, що ці альтернативи не розкривають усієї гами варіантів, тому кінцевий варіант методики «Способи життя» налічував уже 13 різних варіантів ціннісних профілів. Незважаючи на те, що робота автора була позитивно оцінена, методика Моріса була важкою в застосуванні. Причиною цього стали обсяги сценаріїв, тому в подальшому «Способи життя» пройшли ряд модифікацій під керівництвом інших авторів [Bilsky, Koch, 2000, p. 4].

У 1961 р. науковому світу було подане на розгляд інше соціокультурне уявлення цінностей К. Клакхона та Ф. Стродтбека. К. Клакхон займався вивченням особливостей цінностей культур. Автор вважав, що культури можуть бути охарактеризовані завдяки трьом виділеним ним групам цінностей: «людина-природа» (виражає відношення до природи), «людина-людина» (відображає ставлення до людей, груп, суспільства), «про людину й про природу» (об'єднує уявлення про загальнокультурні уявлення) [Bilsky, Koch, 2000, p. 3]. У 1961 році Ф. Клакхон і Ф. Стродтбек розробили інструмент дослідження та порівняння цінностей у представників різних культур. Респондентам пропонувалося відповісти на завдання анкети, яка складалася з опису 22 життєвих ситуацій. До кожної ситуації надавалося 2 чи 3 варіанти відповіді. Ф. Клакхон і Ф. Стродтбек за допомогою дисперсійного аналізу намагалися виявити взаємозв'язок між приналежністю

до культури та особливостями відповідей на анкетні запитання. Завдяки цьому К. Клакхон зробив висновки про те, як ці культури відрізняються відносно типів цінностей [Bilsky, Koch, 2000, p. 3].

Іншим представником соціокультурних теорій цінностей є американський науковець Г. МакКлеланд. У своєму дослідженні мотивації людини Г. МакКлеланд виділяє два типи мотивів: неявні мотиви, які функціонують на основі біологічних потреб; явні мотиви, які функціонують на базі соціально значущих стимулів, таких як винагорода, очікування, вимоги [Bilsky, Koch, 2000, p. 6]. На думку автора, неявні мотиви можуть бути вивчені тільки за допомогою проєктивних методів, а явні мотиви, які є більш свідомими, можуть бути вивчені за допомогою самозвітів. Усі мотиви можна розділити ще на три типи: мотиви влади, мотиви приналежності, мотиви досягнень, які автор розглядає як базові мотиви людства. На базі цих уявлень Г. МакКлеландом та його співробітниками був розроблений інструмент для вивчення явних мотивів – «Анкета особистісних цінностей». Автор дає наступне визначення цінностей: «цінності – це діяльність, поведінка, якості, уявлення, цілі, які ви вважаєте значущими і прагнете до них. У той же час ви не можете завжди думати про цінності, але завжди можете свідомо визначити їх» [Bilsky, Koch, 2000, p. 7].

Також треба згадати менш розповсюджену теорію Ф. Тромпенаарса, який розробив ціннісний опитувальник, що вивчав конструкт ціннісних ділем: універсалізм – партикуляризм; орієнтація на себе – орієнтація на інших; афективність – нейтральність; специфічність – дифузність; зовнішнє – внутрішнє [Лебедева, 2009, с. 235]. У подальшому уявлення про полярність системи цінностей та конфлікти між ціннісними типами реалізовується у «динамічній моделі» Ш. Шварца, яку ми розглянемо пізніше.

Одним з найбільш популярних підходів до виміру культурної варіативності в психології став підхід, розроблений Г. Хофстеде. Спочатку масштабне дослідження культурних цінностей він проводив на запит компанії ІВМ, керівництво якої звернулося з проханням з'ясувати, чому методи управління і мотиваційні схеми в одних філіалах працюють, а в інших – ні. Хофстеде припустив, що це може бути пов'язано з розташуванням філій компанії в різних країнах, і причина феномену криється в різних культурних цінностях [Лебедева, 2009, с. 240]. У 1970 році автор розробив методіку вивчення цінностей та провів дослідження в 40 країнах світу [Латова, Латов, 2007, с. 92]. У методиці розраховувалися

індекси культурних вимірів, які були отримані шляхом факторного аналізу анкетних даних, і відповідно за своєю суттю є біполярними конструктами: індивідуалізм – колективізм; велика дистанція до влади – мала дистанція до влади; високий рівень уникнення невизначеності – низький рівень уникнення невизначеності. З позиції цих індексів Г. Хофстеде пояснює основні розбіжності в цінностях особливостями поведінки, вибору, мотивації людей [Латова, Латов, 2007, с. 94].

Р. Інглхарт описав дивовижні з наукової точки зору суспільні процеси, які базуються на зміні профілюючих суспільних цінностей [Інглхарт, 2002]. Автор описує трансформацію суспільства модерну в суспільство постмодерну, що спостерігається в низці країн, де завдяки високому рівню життя громадяни фокусують свою увагу вже не на питаннях виживання, а на питаннях самореалізації. Виникнення синдрому постмодерну документується емпіричними даними в більш ніж 40 суспільствах за період 1970-1995 рр. Розглянемо основні положення цієї теорії. Історичні дані свідчать, що більшість людей протягом свого життя були занепокоєні питанням загрози значних економічних проблем (наявності житла, їжі), тобто питаннями фізичного виживання [Інглхарт, 2002, с. 169]. Однак в післявоєнний період низка індустриальних країн пізнала небачений до того рівень економічної безпеки, що призвело до поступового зсуву пріоритетів від «матеріалістичних» цінностей (цінності економічної та фізичної безпеки) до «постматеріалістичних» (цінності самовираження, якості життя). Теорія міжгенераційної зміни цінностей Р. Інглхарта базується на двох основних гіпотезах: гіпотеза *ціннісної значущості того, чого не вистачає* (цьому надається найвища суб'єктивна цінність); *гіпотеза соціалізаційного блага* (пріоритети індивідів відображають стан соціально-економічного середовища) [Інглхарт, 2002, с. 169].

Процеси зміни культурних цінностей спостерігалися й раніше. Р. Інглхарт наводить приклад переходу від доіндустріального суспільства до індустріального, який М. Вебер у книзі «Протестантська етика і дух капіталізму» описує як раціоналізацію усіх сфер суспільства, що призводить до зсуву від традиційних (скоріше релігійних) цінностей до раціонально-правових в економічному, політичному й соціальному житті [Лебедева, 2009, с. 169]. Таким чином, не відчуття абсолютного багатства, а відчуття екзистенціальної безпеки є тією зміною, що формує постіндустріальні цінності.

Наприкінці 70-х років ХХ сторіччя одним з найпоширеніших підходів до вивчення цінностей була концепція М. Рокіча. Він викликав жвавий інтерес до цінностей серед психологів тим, що запропонував чітке визначення поняття «цінності» і розробив легкий у використанні інструментарій. У теорії М. Рокіча під цінностями розуміється вид переконань, що має центральне значення для життя особистості. Цінності являють собою керівні принципи життя, які визначають те, як необхідно поводитися людині [Карандашев, 2004, с. 15]. Концепція людських цінностей М. Рокіча містить наступні постулати: загальна кількість цінностей невелика; усі люди володіють тими самими цінностями, але одні й ті самі цінності мають для різних людей різну значущість; цінності організовані в системи; джерела людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві, суспільних інститутах і самій особистості людини; вплив цінностей простежується практично в усіх соціальних феноменах [Карандашев, 2004, с. 35]. На базі розуміння М. Рокічем цінностей і ціннісних орієнтацій сформувалося уявлення про культурні та індивідуальні цінності. Теорія М. Рокіча, його ідея про наявність термінальних й інструментальних цінностей, а також розроблений ним опитувальник для вивчення цінностей (ОЦР) створили основу для подальшого розвитку уявлення про цінності в методологічному та практичному значенні. С. Фельдман зазначає, що роботи М. Рокіча збудили інтерес до дослідження цінностей, а роботи ізраїльського дослідника Ш. Шварца, погляд на цінності якого ми пропонуємо розглянути далі, стають новим стандартом дослідження цінностей [Фельдман, 2007, с. 6].

Узагальнюючи напрацювання багатьох західних теоретиків, Ш. Шварц і В. Білські (1987) виокремлюють наступні основні характеристики цінностей: 1) цінності – це переконання, які пов'язані з почуттям; 2) цінності орієнтують на досягнення бажаного стану чи образу поведінки; 3) не обмежені певними діями й ситуаціями (тобто трансцендентні); 4) виступають як стандарти, які керують вибором або оцінкою вчинків, людей, подій; 5) впорядковані по значущості відносно один одного [Карандашев, 2004, с. 17]. Продовжуючи аналіз цінностей, Ш. Шварц розробив новий теоретичний і методологічний підхід до вивчення цінностей та розробив концепції мотиваційної мети ціннісних орієнтацій, універсальності базових людських цінностей та модель динамічних відносин між ціннісними типами.

Мотиваційна мета цінностей. У своїх дослідженнях Ш. Шварц відмічає, що характеристики цінностей, які пропонують його колеги, не відображають принцип за яким вони відрізняються між собою (наприклад цінність влади від цінності доброти). Ці відмінності Ш. Шварц спільно з В. Білски пов'язують з мотиваційним змістом цінностей. Тобто зміст цінностей відрізняється тим яку мотиваційну мету вона реалізує. У даному тлумаченні, цінності виступають у ролі когнітивних репрезентантів важливих людських цілей чи мотивів. Включаючись у процес мотивації, цінності виконують регуляторну функцію [Кряж, 2012, с. 235]. Цінності функціонують як організаційний та регулюючий пристрій – на індивідуальному та соціальному рівні.

Універсальність базових людських цінностей. Ш. Шварц розглядає культуру як латентну, змінну, яку можна виміряти тільки через її прояви [Schwartz, 2000]. Основним проявом культури, на думку автора, є цінності. Автор вважає, що культура пов'язана з тиском, який відчуває індивід в певній соціальній системі. З точки зору психології, тиск культури виявляється в стимулах, з якими людина стикається в повсякденному житті і на яких свідомо чи несвідомо фокусує свою увагу. Учений вважає, що існують базові людські цінності, які з високою ймовірністю виявляються в усіх культурах, бо представляють універсальні людські потреби (біологічні потреби, необхідність координації соціальної взаємодії й т. д.) [Карандашев, 2004, с. 38]. Так само, як Г. Хофстеде і Р. Інглхарт, Ш. Шварц виділив типові для кожного суспільства культурні ціннісні орієнтації шляхом усереднення ціннісних пріоритетів людей у вибірках кожної культури. Учений виділив десять мотиваційних типів: *влада, досягнення, гедонізм, стимуляція, самостійність, універсалізм, доброта, традиція, конформність, безпека* (див. рис. 1).

Модель динамічних відносин між ціннісними типами. За теорією Ш. Шварца ціннісні типи знаходяться у динамічних взаємовідносинах. Ця думка була представлена у вигляді схеми сумісності і конфліктності цінностей [Карандашев, 2004; Barnea, 1998; Schwartz, 2000]. Це кругова модель, окремі секції якої співпадають з ціннісними типами. Чим ближче цінності окремих типів знаходяться один до одного, тим більш вони сумісні. І навпаки, цінності які знаходяться у протилежних секторах, знаходяться у конкурентних відносинах. Конкуренція між цінностями пов'язана з антагонізмом мотиваційних цілей які вони реалізують. Згодом, за результати

наступних досліджень, Ш. Шварц об'єднує десять ціннісних типів у дві біполярні осі вимірювання, показані на рис. 1: *відкритість змінам* (цінності самостійності й стимуляції) на противагу *збереженню* чи *консерватизму* (цінності безпеки, конформності й традицій); *самозвеличення* (цінності влади та досягнень) в протиставлення *самотрансцендентності* чи виходу за межі «Я» (цінності універсалізму й доброти). Цінності блоку «Гедонізм» включають елементи як відкритості до змін, так і самозвеличення [Карандашев, 2004, с. 30].

У результаті емпіричних досліджень була доведена універсальність структури ціннісних типів і їх розташування відносно один одного (практично в 90 % вибірок вони були ідентичні) [Лебедева, 2009, с. 174]. Дані не підтвердили ідею про існування додаткових, універсально мотиваційних типів цінностей, не охоплених теорією. Цей висновок був зроблений на основі результатів, отриманих на різних вибірках, де психологи, які проводили опитування, додавали специфічні цінності, важливі, на їх думку, в цих культурах. Коли ж ці нові цінності були включені до аналізу найменшого простору, області, що представляють нові типи цінностей, не з'явилися. Замість цього додані цінності з'явилися в областях, відповідних ціннісним типам [Лебедева, 2009, с. 174].

Рис. 1. Модель взаємозв'язків десяти типів цінностей за Ш. Шварцом

У той же час Ш. Шварц визнає, що в певних випадках емпірична структура цінностей може мати деякі розбіжності з «ідеальною», наприклад через особливі соціальні умови життя респондентів [Schwartz, 2000, с. 490]. Таким чином людські цілі й мотиви на індивідуальному рівні універсальні, а культура обумовлює лише ступінь їх відносного вираження. Важливим положенням теорії є ідея, що цінності особистості існують на двох рівнях: нормативних ідеалів (цінності стабільні й відбивають життєві принципи поведінки людини) і індивідуальних пріоритетів (залежні від групового тиску й співвідносяться з конкретними вчинками).

Схожу класифікацію пропонує Д. О. Леонт'єв. Завдяки міждисциплінарному вивченню цінностей автор сформував уявлення про три форми існування цінностей, які переходять одна в одну: 1) суспільні ідеали – аналог рівня нормативних ідеалів Ш. Шварца; 2) рівень реалізації цінностей у поведінці індивіда; 3) мотиваційні структури особистості «моделі необхідного», які спонукають людину до предметного відтворення ціннісних ідеалів в діяльності (рівень індивідуальних пріоритетів за Ш. Шварцом) [Леонт'єв, 1998, с. 14]. Також автор зупиняється на питанні трансформації цінностей та ідеї їх реального впливу на діяльність та особливості поведінки людини.

У контексті вищезазначених теорій цікавим є дослідження німецьких психологів В. Білскі та М. Коха, які займаються вивченням проблеми структури цінностей [Barnea, Schwartz, 1998]. Насамперед треба зазначити, що автори вважають однією з важливих особливостей підходу Ш. Шварца те, що він не тільки зупиняється на виокремленні типів цінностей, але й звертається до набору динамічних взаємозв'язків між цінностями. При цьому він посилається на партнерство та конфлікти, що виникають у погоні за реалізацією мотиваційних проблем, які вони виражають. Автори прагнули дослідити біполярну структуру цінностей у своїй статті «Про зміст структури цінностей: універсалії чи методологічні явища?», у якій вони звернулися до теми прикладного значення теорії й методик Ш. Шварца та їх сумісності з іншими інструментами вивчення цінностей [Barnea, Schwartz, 1998]. З метою підтвердження чи спростування універсальності структури цінностей Ш. Шварца, необхідно, пишуть автори, перевірити метод за допомогою інших інструментів. Аналіз базувався на порівнянні трьох різних підходів до оцінки цінностей: «Способи життя» С. Моріса (1956 р.), «Кільмана інтерперсональний тест» (1974 р.), «Анкета особистісних

цінностей» Г. МакКлеланда (1991 р.), методика «Ціннісні орієнтації» Ш. Шварца. У дослідженні взяли участь 144 канадських студенти, які навчалися за спеціалізацією «маркетинг». Дані проаналізовані за допомогою непараметричного багатовимірного шкалування. Результати дослідження показали, що ціннісну модель Ш. Шварца, але не всі її характеристики, можна віднайти й дослідити за допомогою інших методик [Barnea, Schwartz, 1998, p. 10].

У вітчизняній психології та психології країн СНД соціокультурний підхід до вивчення цінностей та аналізу соціально-політичних процесів, услід за всесвітньою тенденцією, набуває все більшого поширення. Наприклад, можемо згадати дослідження російських вчених М. Н. Лебедевої, О. М. Татарко, С. Фельдмана, В. Н. Карандашева та українських дослідників Е. Л. Носенко, Н. А. Маєвської та інші [Лебедева, 2009; Фельдман, 2006; Карандашев, 2004; Носенко, Маєвська, 2007]. Цінності стають епіцентром досліджень у соціальних та політичних науках, що підтверджує актуальність та значущість вивчення даного феномену для розуміння соціально-політичних процесів.

Узагальнюючи напрацювання даної статті, зробимо основні висновки що до особливостей розуміння цінностей у соціокультурному підході.

Висновки.

1. Соціокультурний підхід до вивчення цінностей представляє собою міждисциплінарну наукову думку у якій цінності розглядаються як прояв культури, суспільних процесів та індивідуального досвіду людей.

2. Цінності розглядаються як керівні принципи життя, які пов'язані з почуттями, орієнтують на досягнення бажаного стану чи образу поведінки, не обмежені певними діями й ситуаціями, виступають як стандарти, які керують вибором або оцінкою вчинків, людей, подій та впорядковані по значущості відносно один одного.

3. За результатами досліджень виявлено, що існують базові людські цінності, які з високою ймовірністю виявляються в усіх культурах, бо відображають універсальні людські потреби, пов'язані з біологічним та соціальним благополуччям.

4. У соціокультурному підході, цінності розглядаються як організаційний та регулюючий пристрій, який функціонує на індивідуальному та соціальному рівнях. Соціальний чи нормативний рівень відображає тенденцію значущості цінностей, яка актуалізується під впливом загальних

історичних, економічних процесів. Індивідуальний рівень відображає вплив на значущість цінностей особистісного досвіду людини.

5. Цінності відрізняються між собою змістом мотиваційної мети, які вони реалізують, та організовані у динамічні системи, утворюючи сумісні та антагоністичні взаємовідносини.

Д ж е р е л а:

Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества // Полис. – 1997. – № 4.

Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. – Санкт-Петербург : Речь, 2004.

Кряж И. В. Психология глобальных экологических изменений: [монография]. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012.

Латова Н. В., Латов Ю. В. Особенности «вестернизации» ментальности студенчества модернизирующихся стран // Социологические исследования. – 2007. – № 11.

Лебедева Н. М., Татарко А. Н. Культура как фактор общественного прогресса. – Москва : ЗАО «Юстицинформ», 2009.

Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения // Психологическое обозрение. – 1998. – № 1.

Маєвська Н., Пуертас С. Д. К. Особливості цінностей студентської молоді з різним електоральним вибором // Соціальна психологія. – 2010. – № 1.

Носенко Е. Л., Маєвська Н. А. Психологічні ознаки та напрямки їх змін в умовах соціально-економічних перетворень у країні: [монографія]. – Харків : Тарбут Лаам, 2005.

Олпорт Г. Становление личности: [избранные труды]. – Москва : Смысл, 2002.

Фельдман С. Ценности, идеология и структура политических установок // Политическая психология [Хрестоматия по ред. Шестопап Е.Б.]. – Москва : Аспект Пресс, 2007.

Barnea M., Schwartz S. H. Values and voting [Електроний ресурс] // Political Psychology. – 1998. – Режим доступу: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/0162-895X.00090/abstract>

Bilsky Wolfgang, Koch Mareike. On the content and structure of values: Universals or methodological artefacts? [Електроний ресурс]. – Wilhelms-Universitat : Munster press, 2000. – Режим доступу: www.psy.uni-muenster.de

Schwartz S., Sagie G. Value consensus and importance. A Cross National Study [Електроний ресурс] // Journal of cross cultural psychology. – 2000. – Vol. 31. – № 4. – Режим доступу: <http://jcc.sagepub.com>

S. D. C. Puertas. Socio-cultural approach to the study of values.

The purpose of this article is to analyse the position of the social and culture approach to the values study. The author characterised the principal social and culture concepts and theories of values. Such concepts and theories influenced the formation of the modern scientific ideas about values as the part of the social and political measurement of the human life. The description is represented in chronological order of the formation of the social and culture values ideas. These ideas of values are generalized in Sh. Schwarz's concept of «the universal human values». The article gives the examples of studies of values based on the abovementioned theoretical concepts. The author makes the conclusions about the values understanding in the social and cultural approach.

Keywords: social and culture approach, values, culture.

УДК 37.015.31:17.022.1

Л. В. Лохвицька

АНАЛІЗ ТЕОРІЇ МОРАЛІ У ФІЛОСОФСЬКИХ І ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ

У статті здійснено аналіз теорії моралі на основі опрацювання філософських і психологічних концепцій. Підкреслено значення з'ясування сутності даного поняття у контексті його розгляду щодо морального виховання молодого покоління. Розкрито актуальність піднятої проблеми за кордоном (функціонування «Журналу моральна філософія», «Журналу моральне виховання», Асоціації морального виховання). Представлено розгляд проблеми морального виховання на світовому науковому міждисциплінарному просторі. Виокремлено деякі наукові позиції щодо розкриття і вивчення природи моралі і моральності особистості. На основі аналізу проведених досліджень визначені такі аспекти моралі: біологічний, психологічний, соціологічний, нормативний, особистісний, філософський. Доведено, що філософська парадигма є фундаментом у з'ясуванні сутності психології моралі. Розкриті позиції провідних вітчизняних та іноземних психологів до поняття мораль і його похідних. Дано уточнення етичних категорій «мораль» і «моральність». Акцентовано увагу на взаємозв'язку та взаємозалежності між етикою і психологією як у трактуванні понять, так і в дослідженні морального становлення особистості. Визначені перспективи подальшої